

3.4. O ultimă categorie care necesită o discuție aparte, nu atât pentru importanța ei în sine, cât datorită concluziilor care se pot extrage din analiza acesteia, o constituie aceea a enumerărilor. Există în textul biblic destul de multe locuri în care apar felurite tipuri de enumerări. Mai mult sau mai puțin necesare precizării și înțelegerii conținutului, încărcate de redundanță sau nu, aceste enumerări revelă mecanisme ale gândirii, ale construcției textului, precum și unele dintre problemele echivalării. Există situații în care aceste enumerări se arată a conține elemente prin care, în chiar limba de origine (ebraica sau greaca) se află în relație de sinonimie, fiind redundante. Situația nu iese din limitele firescului întrucât acest procedeu de exprimare se impune cu forță, mai ales în situațiile în care emițătorul încearcă să nuanțeze anumite conținuturi de gândire, nefiind ajutat prea mult de către limbă ori de propria pregătire. În plus, avînd în vedere că avem a face cu texte elaborate și reelaborate de-a lungul unor perioade mai întinse de timp, este firesc ca acestea să prezinte și astfel de urme ale încercărilor de lămurire semantică. Pe de altă parte, traducerea textelor în discuție a putut genera - datorită incompatibilităților dintre capacitățile de conceptualizare și redare ale limbilor -, ea însăși, astfel de situații. Analiza comparată și aprofundată a enumerărilor din cadrul textului biblic indică, și la acest nivel, suficiente diferențe și discrepanțe între felurile în care aceste enumerări au fost înțelese, tratate și redată. În continuare vom analiza cîteva situații mai relevante din punctul de vedere al cercetării noastre.

3.4.1. Un prim exemplu care merită observat este cel de sub *Ex.*, 7, 19: „tinde mîna ta pre apele Eghiptului și pre apele lor curătoare și pre rîurile și bălțile și toate izvoarele apelor” (PO) „tinde mîna ta pre apele Egiptului și pre rîurile lor și pre iazurile lor și pre mociorii lor și pre toată apa lor adunată” (BB). În textul latin versetul apare astfel: „extende manum tuam super aquas Aegypti, et super fluvios eorum, et rivos ac paludes, et omnes lacus aquarum”. În textul maghiar de la baza PO, pe locul unde textul românesc prezintă *rîu*, se folosește *patak* ‘pîrîu, pîrîiaș, gîrlă’. Prima mențiune de făcut privește necoincidența dintre textul PO și cel al BB, aceasta nereferindu-se neapărat la termeni, ci la ordinea și la sensurile lor. În al doilea rînd, nu toate versiunile grecești (Lagarde, spre exemplu) prezintă un corespondent pentru sintagma „apele Egiptului”, ceea ce, deja, este de natură să indice diferențe între versiunile din limbile de bază. În plus, unele versiuni ebraice ale textului prezintă la începutul enumerării sintagma „apele Egiptului”, enumerarea încheindu-se cu „apa strînsă de către egipteni”, precum în BB, sau în textul francez: „les eaux des Egyptiens, sur leur rivières, sur leurs ruisseaux, sur leurs étangs, et sur tous leurs amas d’eaux”.

Acest tip de enumerări, în care apare termenul general, cel mai abstract și care le înglobează pe toate, după care, în mod aparent superfluu, vin specificațiile exprese, parcă spre a nu se omite ceva la executarea ordinului, este una dintre caracteristicile modului de gândire oriental, dar și antic, în general. Exercițiul controlului și a puterii față de semeni, dar și față de lume, are loc prin cuvînt și prin înfăptuire. În momentul în care cuvîntul preconstruiește fapta, actul acesta trebuie, el însuși, să fie unul exemplar. Într-un caz precum acesta, executantul trebuie să dețină noțiunea, dar și toate notele ei de conținut. În felul acesta, nici neînțelegerea, nici omisiunea nu pot greva bunul curs al evenimentelor. Traducătorii *Bibliei*, cei de demult și din alte spații mentale decît cel de proveniență a *Bibliei*, par a percepe aceste enumerări mai curînd ca pe un aspect al stilului biblic, și mai puțin ca pe o cerință vitală a producerii acțiunilor plănuită de personajele biblice. Probabil că, și din acest motiv, însușindu-și deprinderea enumerărilor, traducătorii, revizorii și compilatorii de texte biblice se vor comporta mai curînd ca și cum ar fi vorba despre niște înșiriri de termeni cvasisinonimi, despre un fapt generat mai degrabă de temperamentul oriental decît de o tehnică de luptă a omului cu realitatea materială și spirituală. În felul acesta, în numeroase situații, enumerările din vechile traduceri românești apar ca incomplete, inexacte - sub aspectul valorilor tuturor termenilor incluși -, prezentînd inversiuni, beneficiind, în general, de un tratament care indică faptul că atenția traducătorilor și revizorilor nu se centra nicicum preferențial asupra acestui aspect.

Vezi și PO, *Ex.*, 8, 5, unde apare „tinde afară mîna ta cu toiagul pre apele curătoare, pre văi, pre bălți”, unde neatenția în cazul celui de-al doilea termen este evidentă întrucît în magh. apare „à folyo vizekre, à patagokra, à tokra” adică ‘asupra apelor curgătoare, a pîraielor, a băltoacelor’, în lat.: „super fluvios ac super rivos et paludes”. Neatenția în traducerea termenilor aparținînd enumerărilor, destul de frecventă, se datorează mai multor cauze. În primul rînd, acestea conțineau, de obicei, termeni apropiați ca sens pentru care limba țintă nu avea mereu corespondenți exacti, apoi faptului că enumerările erau tratate cu aceeași atenție precum celelalte părți de text, în sensul că rareori apar semne care să ne convingă că întregul segment era privit ca o unitate¹.

3.4.2. O altă situație, mult mai complexă, apare sub *Gal.*, V, 19-23. Textul grecesc se prezintă astfel: „φανερὰ δὲ ἐστὶν τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστιν πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρις, ζῆλος, θυμοί, ἐριθεΐαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις, φθόνοι, μέθαι, κῶμοι (...). ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις,

¹ Vezi și *Gen.*, 46, 5-7; *Judecătorii*, 18, 21.

πραύτης, ἐγκράτεια” (N.T.gr.)², ceea ce în textul latin apare sub forma: „Manifesta sunt autem opera carnis: quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, comessiones (...). Fructus autem Spiritus est: caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas”.

Textele românești redau segmentul după cum urmează: „(...) cealea ce sîntu preaiubire, curvie, necurăție, mîniecie, ale dracului slujirile, otrăvirile, stricăciunea, vrajbele, războaiele, urîciunile, urgiile, întărritările, pîrrile, rrealele, uciderea, beția, cu cimpoi glăsirea (...). E plodul de sufletu iaste dragostea, cu bucuria, pacile, cu lungă-răbdare, bunătatea, cu dulceață, credința, cu blîndeațe, întru țineare” (AI), „Că adevărate sînt faptele trupului: ceia ce sparg căsătoria, curviiă, necurăția, spurcăciunea, idolii, farmăcul, vrăjmășii, sfada, mîniia, nepacea, necredința, tîlhăria, beția, mîncarea (...). Iară poama Duhului iaste dragostea, veseliia, pacele, răbdarea, dulceața, bunătatea, credința, smericunea, curăția, blîndeațele, postul” (CP)³, „Iară faptele trupului aiave sînt, carele-s curviia, necurăția spurcăciunea, slujba idolilor, fermecătoria, pizmele, sfadele, aleanurele, mîniile, urgiile, îndărăptniciile, eresurile, urîciunile, vrăjmășii, bețiile, lăcomiile (...). Iară poamele Duhului iaste dragostea, bucuriia, pacea, îndelungă răbdarea, bunătatea, milostivnicia, credința, blîndeațele, trezvirea” (NTB), „Iară aiavea sînt faptele trupului, carele sînt: preacurviia, curviia, necurăția, pîngăriciunea, închinarea de idoli, fărmeacătoria, vrăjbile, pricile, rîvnirile, mîniile, obrăznicii, împărecherile, eresurile, zavistii, ucideri, îmbătări, ospeațe (...). Iară roada Duhului iaste dragostea, bucurie, pace, îndelungă răbdare de mânia, bunătate, destoinicie, credință, blîndeațe, răbdare” (BB).

Privind la primul șir, cel al poamelor trupești, se observă că diferă numărul faptelor înșirate în versiunile citate: 15 în greacă, 17 în latină, apoi 17 în AI, 14 în CP, 16 în NTB și 17 în BB. Diferențele acestea (care se pot constata și la analiza comparativă a versiunilor moderne ale *Bibliei* din diferite limbi) se pot explica doar parțial ca datorate textelor traduse și urmate de către traducătorii și revizorii români.

Așezarea termenilor într-un tabel sinoptic este în măsură să arate majoritatea cauzelor care au produs această situație. Privind, mai întîi, la textele grecesc și latin, se poate constata că termenii corespund pînă la al treilea, cînd gr. ὀσέλγεια îi corespund doi termeni latini *impudicitia* și *luxuria*. Aceștia doi redau împreună termenul grecesc, care avea exact aceste sensuri. Ține de trăsăturile celor două limbi faptul că latina, spre deosebire de greacă, nu avea un termen sintetic pentru a reda sub o singură formă ‘impudicia’ și ‘luxuria’, sau că în latină se făcea o astfel de distincție. Trecînd mai departe, se observă că termenii corespund pînă la cel de-al treisprezecelea în textul grecesc, și al cincisprezecelea și al șaisprezecelea, în textul latin. Pe locul al treisprezecelea al enumerării, textele grecești prezintă diferențe, unele texte înregistrînd φθόρος ‘malveillance, esprit de dénigration, jalousie, envie’, altele φονή ‘action de tuer, meurtre accompli’⁴. Textul latin, așadar, nu a urmat fidel un tip de versiune, ci a cuprins în sine ambele variante. În concluzie, diferențele dintre textul latin și cel grecesc (cel dintîi are doi termeni mai mult decît celălalt) se datorează inexistenței în latină a unui termen la fel de cuprinzător precum termenul grecesc aflat pe acea poziție. Soluția aplicată a fost traducerea completă și fidelă a termenului grecesc, indiferent de faptul că, astfel, a crescut numărul termenilor enumerării. A doua oară, textul latin mai crește dintr-o cu totul altă cauză: manuscrisele grecești se împart în două, în sensul că într-un punct al enumerării, unele înregistrează un termen, altele altul, iar textul latin are ambiția de a nu opta pentru disjuncție, ci pentru cumul.

Pe acest fond apar textele slavone și românești. Pus alături de textul grecesc, cel slavon prezintă următoarea înșiruire: **прѣлюбоудѣніа, блждѣнь, нечѣстота, стѣдоложьствіа, идолослоуженіе, отравленіе, проказа, враждѣ, рѣвень**⁵, **завидіе, прости, раждеженіа, распри, ереси, оубиства, піанства, козлогласавніа**. Analiza paralelă a celor două texte arată că primii doi termeni din textul slavon corespund primului termen din greacă. Diferența față de situația, asemănătoare, a lat. *impudicitia* și *luxuria* alături de gr. ὀσέλγεια, stă în aceea că termenii slavoni sînt sinonime parțiale pe cea mai mare parte a sferei lor semantice. Cel de-al treilea cuvînt din textul slavon poate fi acceptat ca fiind corespunzător termenului al doilea din textul grecesc

² O enumerare asemănătoare, caracteristică pregnantă a stilului paulinic, apare și sub *Col. 3, 5 și 8*.

³ Vezi și: „poama duhului iaste dragostea, veseliia, pacele, răbdarea, dulceața, bunătatea, credința, smericunea, curăție, blîndeațele, postul” (citată în CCI, 111, 2-5).

⁴ Vezi **1.1.4**.

⁵ În textul slavon intercalat în AI apare **рѣвеніе**, ceea ce semnifică ‘puț, șanț, săpătură’. Nu mai insistăm asupra greșelilor de slavă veche care apar în textele românești ale epocii, datorate mai cu seamă judecării slovelor utilizate din perspectiva sistemului grafic și fonetic al limbii române, pe fondul cunoștințelor de slavonă, care merg de la precar către mulțumitor (vezi și **піанства**).

(deși **нечестота** nu înseamnă tocmai ‘ἀκαθαρσία’, așa cum pare, ci, mai degrabă ‘ἀσέβεια, ἀτίμια, impietas, ignominia’). **сѣдоложьствіа** semnifică întocmai ‘ἀσέλγεια’, termenul următor reprezintă un calc după greacă, **отравление** și **проказа** sînt, iarăși, sinonime, și corespund gr. φαρμακεία, **вральде**, redă fidel gr. ἔχθραι, **рвань** și **звѣднѣ**, sînt inversate, în sensul că redau termenul al optulea și al șaptelea din textul grecesc, următorii doi termeni, **прости** și **ржаженіа**, redau întocmai gr. θυμοί, și ἐριθεΐαι, **распри**, este un corespondent aproximativ pentru gr. διχοστασίαι, **ереси**, redă gr. αἵρέσεις, ultimi doi termeni sînt corespondenți a ceea ce se află în textul grecesc. Antepenultimul termen, **αἰνιστεβѣ**, redă gr. φόνοι, așadar, textul slavon se fixează și merge pe urmele unui tip de manuscrise grecești, cele care conțin φόνοι, și le ignoră pe cele care conțin φθόνοι.

De la textul slavon se revendică AI și CP. Dincolo de unele opțiuni, personale și încadrate între limite acceptabile, ale celor două rînduri de traducători și revizori români (precum *mîniecie*, alături de *spurcăciune*, *ale dracului slujiri*, alături de *idolie*, *otrăvirile*, alături de *farmac* - acesta din urmă trădînd cunoștințe de greacă și chiar consultarea textului grecesc sau latinesc de către Coresi -, *cu cimpoi glăsirea* alături de *mîncarea*), se constată că, pentru primii cinci termeni, textele românești corespund între ele, dar și cu textul slavon. Termenii de pe poziția a șasea, *otrăvirile*, respectiv *farmacul*, corespund între ei, dar au drept corespondent în textul slavon doi termeni, **отравление** și **проказа**, primul tradus în AI (care îl ignoră pe cel de-al doilea). Urmează cîțiva termeni care, în limba română, se află în strînse relații de sinonimie, numai urmarea atentă a textului slavon impunînd traducerea acestora, deoarece, în mod sigur, la receptor, diferențele dintre acești termeni erau minime. Vsl. **вральде**, este mai potrivit redat în AI, prin *stricăciunea*, decît în CP care se folosește de împrumut.

Termenii următori se comportă aproximativ în aceleași moduri, diferențele dintre versiunile românești evidențiind aceleași tipuri de discrepanțe, nu doar de ordin semantic, ci și derivate din felurite modalități de urmare a textului de tradus, precum și diferențele dintre sursele acestora din urmă.

3.4.3. În sfîrșit, fără a mai necesita o analiză amănunțită, următoarele două serii sînt suficiente de relevante sub aspectul în discuție, simpla lor notare, fără alte sugestii, fiind în măsură să arate principalele căi pe care astfel de deosebiri se produceau. Prima provine din *Mt.* 15, 19: „Că de la inimă es cugetele reale, vrăjmășii, curvii, necurății, furtușaguri, mărturii strîmbe, hule” (NTB); „Că de la inimă ies cugete reale, ucideri, preacurvii, curvii, furtușaguri, mărturii mincinoase, blesteame” (BB), în textul grecesc: ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονεροί, φόνοι, μοιχεΐαι, πορνείαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι, respectiv: *Iac.*, 3, 17: „E a susului preamîndrie ainte, amu, curată iaste, e după aceeaia cu pace, blîndă, bună-supunetoare, împlută de bună mesereare și de faptul bunelor, nepărut și nefățarită” (CB), „E ciaia ce e de sus preamîndrie ainte iaste curatu, după aceeaia în pace, de aci blîndă și binre-supunetoare, plinră de milosti, de plodulu bunrătaților, fără păreare și nefățarnică” (CV), „E a susului mîndrie întîia, amu, iaste curăția, după aceeaia pacele, blînzia, dulce mîngîierea și plin de milă și rod dulce, negînditoriu și nefățarnic” (CP), „Iară care întelepciune iaste de sus, întîi-i curată, după aceeaia-i împăcatoare și blîndă, îngăduitoare și plină de milostivnicie și de rodure bune, fără osîndire și fără fățarie” (NTB), „Iară întelepciunea cea de sus întîiu iaste curată, apoi făcatoare de pace, lină, cucearnică, plină de milă și de roade bune, neîndoită cu gîndul și nefățarnică” (BB), în textul grecesc: ἡ δὲ ἀνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἐπειτα εἰρηνική, ἐπεικής, εὐπειθής, μεστή ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος, ἀνυπόκριτος. Cea de-a doua provine din *IP* 4, 3: „Destului-i noao, ceia ce au trecutu ani alie viațeei, voile limbilor a face, a cene îmblat-au întru scîrnăvii, întru ale cimpoilor glasure, bărbați-strătire, întru beri, întru necurăție, a Dracului slujire” (CB), „Destulu e noao, ceia ce au trecutu anii viațeei, voia păgînurilor a face îmblîndu întru mîniiciile loru, întru pohtiri, întru beții, întru glasurile cimpoilor, întru bărrbăteștile strature, întru multă-beutură, întru necurăție, ale idolilor slujbe” (CV), „Destulu ne e, amu, noao, ce n-am petrecut anii vieției voia limbilor făcînd, în grazde, întru pohtiri, întru beție, întru cimpoaelor glasure, întru băuturi, întru necurăție, slujbele idolilor” (CP), „Că destul ni-e noao că vreamia trecută a vieției noastre viiatu-o-am după voia păgînurilor, îmblînd în desfătări, în pohte reale, în beții, în ospeațe, în băuturi, în hîlprii și în slujba idolilor cea spurcată” (NTB), „Pentru că destulă e noao cea trecută vreamie a vieții, voia limbilor a o isprăvi, îmblînd întru necurății, pofte, beții, desfătăciuni, băuturi și ceale nedireapte închinăciuni de idoli” (BB), în textul grecesc: ἀρκετὸς γὰρ ὁ παρεληλυθὼς χρόνος τὸ βούλημα τῶν ἐθνῶν κατειργάσθαι πεπορευμένους ἐν ἀσελείαις, ἐπιθυμίαις, οἴνοφλυγίαις, κώμοις, πότοις καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρίαις⁶.

⁶ Vezi, printre altele, și *IP* 5, 2-4; *2P* 1, 5-7; *II* 5, 6-8. Multe dintre coincidențele elementelor cuprinse în enumerările care se referă la fapte blamate de către apostoli, în special Pavel și Petru, sînt, în chip firesc, explicabile prin concepția noii religii referitor la anumite tipuri de deprinderi frecvente la anumite categorii sociale ale Antichității.